

ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARINDA HACI BEKTAŞ VELÎ VE BEKTAŞİLİK

Özlem BEKTAŞ ÖZTAŞKIN*

Özet

Alevilik-Bektaşilik Türkiye'nin gerçeğidir. Bu gerçeğin öğretim programları ve ders kitapları çerçevesinde Türk eğitim sistemine nasıl yansıdığını tespit etmek araştırmamızın amacıdır. Bu doğrultuda öğretim programları ile ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitapları Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik ile ilgili içerik açısından değerlendirilmiştir. Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik konusunun düzeyi ve ele alınışının tespitinde betimsel bir yaklaşım kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamını öğretim programları ile Millî Eğitim Bakanlığı ve özel yayınevleri tarafından basılmış ve 2009–2010 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtılan ilk ve ortaöğretim ders kitapları oluşturmuştur. Taranan 34 kitaptan 9'unda, 10 programdan 7'sinde Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik ile ilgili konuya değinildiği görülmüştür. Bilgilerin genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında yer aldığı; Türkçe, Sosyal Bilgiler, Halk Kültürü, Tarih, Türk Edebiyatı, Sosyoloji, Felsefe program ve ders kitaplarında ise yeterli bilginin verilmediği tespit edilmiştir.

Çalışmada öğretim programları ve ders kitaplarında Hacı Bektaş Velî ile ilgili çeşitli kategoriler altında az ya da kapsamlı birtakım bilgilere ulaşılmıştır. Konuların işlenişinde ise, hazırlık çalışmaları, bilimsel içerik, dil ve anlatım, görsel düzen hususlarında birtakım yetersizlikler ve eksiklikler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî, Ders Kitapları, Alevilik-Bektaşilik Düşüncesi.

HACI BEKTAS VELI AND BEKTASHISM IN EDUCATION PROGRAMS AND TEXTBOOKS

Abstract

The aim of this study is to identify how Alevism-Bektashism reverberated to the Turkish education system within the framework of the education programs and textbooks. Accordingly, in our research, the education programs and books of the courses taught in Primary and Secondary Schools are evaluated in terms of content. A descriptive approach is used for identifying the level and the way of handling Hacı Bektaş Velî and Bektashism.

The scope of the research was previously printed by primary and secondary school programs, Ministry of National Education and some private publishing houses and textbooks for primary and secondary school, distributed by Ministry of National Education in the 2009-2010 school years. It is seen that there were a touch of subject about Hacı Bektas Veli and

* Yrd. Doç. Dr, Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzincan/TÜRKİYE

Bektashism in the 9 of 34 textbook and 7 of 10 programs which have been scanned. It was determined that the information were generally found in religious and ethnic textbook; but they were not given relevant place in the textbooks and programs such as Turkish, social studies, folk culture, philosophy, history, sociology, and Turkish Literature.

Consequently, it is observed that little information is, more or less, enshrined in the textbooks under various categories related to Hacı Bektaş Veli and Bektashism. It is observed that in the subject discussions, such inadequacies and deficiencies as the alignment with the program, preparatory studies, scientific content, language, narration and genre, visual order are observed.

Keywords: Alevism-Bektashism, textbooks, the idea of Alevism-Bektashism.

Giriş

Tarihsel süreçte Anadolu'nun zengin kaynaklarını oluşturan önemli şahsiyetler ve inanç grupları bugüne taşınan değerlerin, inançların, anlayışların, kültürlerin mihenk taşları olmuştur. Anadolu toplumunu meydana getiren bu yapı taşları yine tarihsel süzgeçten geçerek bugüne taşınmıştır. Toplumların varlığında temel çatı görevi gören muhtelif temellere sahip gruplar aynı zamanda o toplumların çeşitliliği ve zenginliği anlamına gelmektedir.

Tasavvuf dünyasının önderleri olan Ahî Evran, Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bayram Veli, Hünkâr Hacı Bektaş Veli gibi birçok önemli düşünür ve âlim sevgi çiçeklerinin tohumlarını önce Anadolu'ya sonra Rumeli'ye serpmişlerdir (Tatar ve Dönmez, 2008:197). Bu düşünürlerden Osmanlı İmparatorluğu'nda on dördüncü yüzyıldan itibaren sosyal ve siyasi bakımdan büyük etkinliği olan Bektaşiliğin kurucusu Hacı Bektaş Veli'nin haricini kâr ettiği Alevî-Bektaşî anlayışı; önce Anadolu'da, ardından Balkanlar, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna, Kosova, Makedonya, Macaristan ve Azerbaycan'a kadar birçok yerde kabul görmüş ve toplumları etkilemiştir (Bilgili ve Beşe, 2009:41; Işık, Akdağ ve Türk, 2010:174).

Hacı Bektaş Veli, Alevilik-Bektaşilik düşüncesinin kaynağıdır. O, süregelen zaman içinde Alevilik içindeki bütün kutsal sayılan ocakların kendisine bağlandığı, inancın ve yolun piri olarak kabul görmüştür (Turan ve Yıldız, 2010:17).

Yoğrulan tasavvufî düşüncenin ekseninde “yüzyıllar boyu Anadolu'da yetişen âşıklar Hacı Bektaş'ın manevi şahsından etkilenmiş, geleneğe sıkı sıkıya bağlı kalmış, dillerinde ve tellerinde Hacı Bektaş sevgisini, tarikat yolunda, tarikat yolcusunun Tanrı'ya ulaşmadaki yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı simgeleyen dört kapı ve kırk makamın öğretisini dizelerinde yaşatmışlar, eline-beline-diline sadık ol üçlemesi ile belirtilen hususlara sıkı sıkıya bağlı kalınmasını öğütlemişlerdir” (Yardımcı, 2010:1).

Çalışmamızda bu çerçevede Türk toplumunun ve Türk devlet geleneğinin önemli mimarlarından Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik düşüncesinin, öğretim programları doğrultusunda ve ders kitaplarıyla öğrenenlere ne ölçüde aktarılabilirdiği ele alınarak dinî ve kültürel açıdan önemli bir amaç yerine getirilmektedir. Buna göre çalışmamızda gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim program ve ders kitaplarında Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik düşüncesine yer verilmiş oranı ve sunum durumu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Muhtevası

Türkiye'nin bir gerçeği olan Alevilik-Bektaşiliğin Türk eğitim sistemine nasıl yansımaları tespit etmek araştırmamızın temel amacıdır. Bu doğrultuda ilköğretim (1-8) ve ortaöğretim (9-12) ders kitapları ile öğretim programlarında Alevilik-Bektaşilik konusunun düzeyi ve ele alınışının tespitinde betimsel bir yaklaşım kullanılmıştır.

İlköğretim; Hayat Bilgisi (1-3), Türkçe (1-8), Sosyal Bilgiler (4-7), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8), Halk Kültürü (6-8), Ortaöğretim; Tarih (9-11), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9-12), Felsefe, Sosyoloji, Türk Edebiyatı (9-12) program ve ders kitapları araştırmanın kaynaklarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın kapsamını ilk ve ortaöğretim programları ile Millî Eğitim Bakanlığı ve özel (Fil, İlke, Tuna) yayınevleri tarafından basılmış ve 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtılan ilköğretim ve ortaöğretim ders kitapları oluşturmuştur. Araştırmada değerlendirilen kitapların toplam sayısı 34 adet olup bunların 11'i ME.G.S.B Yay., 4'ü T.C. MEB Yayınlarına, 16'sı T.C. Millî Eğitim Yay., 3'ü özel yayınevlerine aittir. Taranan 34 kitaptan 9'unda (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (6, 8, 9, 10, 11, 12), Felsefe ve Sosyal Bilgiler (7) konuyla ilgili bilgiye ulaşılmıştır. Araştırmada değerlendirilen programların toplam sayısı ise 10 olup bunlardan 3 ilköğretim programında (Türkçe (1-5), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (6, 8), Halk Kültürü (7, 8); 4 ortaöğretim programında (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9-12), Felsefe, Sosyoloji, Türk Edebiyatı (10) konuyla ilgili bilgiye ulaşılmıştır.

Araştırmada öncelikle, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı 20.07.2010 tarih ve 75 sayılı "İlköğretim Okulu Haftalık Ders Çizelgesi" ve 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri"nde yer alan derslere ulaşılmış; Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik konusunun yer aldığı düşünülen sosyal dersler belirlenmiştir. Buna göre, Millî Eğitim Bakanlığı ve çeşitli yayınevleri tarafından bastırılan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2009-2010 eğitim-öğretim yılında ilköğretim ve ortaöğretim

okullarına dağıtılan; Hayat Bilgisi (1-3), Türkçe (1-8), Sosyal Bilgiler (4-7), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8), Halk Kültürü (7-8), Ortaöğretim; Tarih (9-11), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9-12), Felsefe, Sosyoloji, Türk Edebiyatı (9-12) öğretim programları ve ders kitapları baştan sona taranarak “tema, ünite, öğrenme alanı, ünite, kazanımlar, etkinlik örnekleri, açıklamalar” başlıkları altında her bir özellik kategorisinin alt kategorisindeki ifadeler, her bir ders kitabının içeriğinde titizlikle aranmaya çalışılmıştır. Öğretim programları ve ders kitaplarının her birinde Hacı Bektaş Velî ile ilgili olabilecek ifadeler analiz edilmiş ve verilen bilgilere göre alt kategorilere ayrılmıştır. Buna göre bulunan verilere ilişkin gerekli yorumlar yapılmıştır.

Hacı Bektaş Velî ve Bektaşiliğin Ders Programlarındaki Yeri

Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik, ilköğretim ve ortaöğretim programlarında; tema, öğrenme alanı, ünite, kazanımlar, etkinlik örnekleri, açıklamalar başlıkları altında yer almaktadır. İlköğretim ve ortaöğretim okulları ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programları ve ders kitaplarında Hacı Bektaş Velî konusu aşağıdaki ders ve sınıflarda tespit edilmiştir.

İlköğretim Programlarında

a) İlköğretim Türkçe Öğretim Programı (1- 5. Sınıflar)

Programda Tablo 1’de Zorunlu Temalar İçerik Önerileri’nde “Değerlerimiz” çerçevesinde; “Türkçemiz, Türk kültürü (bayramlar ve törenler, türkü, halk oyunları, vatan, kahramanlık, bayrak vb.), Türk büyükleri (Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Yunus Emre, Mimar Sinan, Nasrettin Hoca vb.). (Türkçe(1- 5), Prg., 2009:143) yer almaktadır.

b) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (6. Sınıf)

Din ve Kültür öğrenme alanında İslamiyet ve Türkler ünitesinde “Türkler arasında İslam’ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetleri tanır.” kazanımı yer almıştır (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:52). Bu başlık altında ise; Ebu Hanife, İmam Maturidî, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Ahî Evran, Hacı Bektaş Velî, Mevlâna Celâleddin-i Rumî (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:76) önemli şahsiyetler olarak sıralanmıştır. Yine programda; “Türklerin Müslüman oluşunu ve İslam’ın Türkler arasında yayılmasında etkili olan şahsiyetleri; kültürümüzde, dilimizde, edebiyat, örf ve âdetlerimizdeki dinî öğeleri, her türlü bağınazlığın zararlarını, dinlerdeki ortak özellikleri ve farklı inançlara saygı duymayı öğretmek” (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:17) amaçlanmıştır.

Programda “Türklerin Müslüman olma süreci, İslam medeniyet ve bilimine katkıları, Türkler arasında ehlibeyt sevgisi ve İslam’ın yayılmasında etkili olan kişilerden Ebu Hanife, Maturîdi, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Ahî Evran, Hacı Bektaş Velî ve Mevlâna ile sınırlandırılacaktır.” ifadesi ile ünite süresince işlenecek konular belirtilmiştir (D.K.A.B.(4-8), Prg., 2006:52).

Etkinlik örnekleri olarak ise;

1-Her gruptan Türkler arasında İslam’ın yayılmasında ve İslam anlayışının oluşmasında etkili olan şahsiyetler hakkında araştırma yapmaları istenir.

2-Grupların raporlarını sınıfta sunmaları sağlanır. Daha sonra karışık olarak bu kişilerin hayatları veya fikirleri dillendirilerek öğrencilerin “Kim Bunlar?” çalışması etrafında bu şahsiyetleri bulmaları istenir.

3-Öğrencilerden Türkler arasında İslam’ın yayılmasında etkili olan şahsiyetler ve Türklerin İslam medeniyetine katkılarını gösteren resim ve fotoğrafları toplamaları ve bir sınıf panosunda sergilemeleri istenir.

4-Öğrencilerden, Türklerde Peygamber ve ehlibeyt sevgisini ifade eden örnekleri araştırmaları ve arkadaşlarıyla paylaşmaları istenir.

5-Kültürümüzdeki Hz. Muhammed ve ehlibeyte duyulan sevgi örneklerinden bir demet seçilir ve öğrencilerle konuşulur (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:52) verilmiştir.

c) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (8. sınıf)

Kuran ve Yorumu öğrenme alanı “İslam Düşüncesinde Yorumlar” ünitesinde Tasavvufi Yorumlar (D.K.A.B.(4-8), Prg., 2006:74) konusu çerçevesinde;

1-Din ve din anlayışı arasındaki farklılığı ayırt eder.

2-Din anlayışındaki yorum farklılıklarını fark eder.

3-İslam düşüncesindeki yorum biçimlerini sınıflandırır.

4-Din anlayışındaki farklılıkların niçin birer zenginlik olduğunu açıklar.

5-Din anlayışındaki yorumların vukufu olabileceğinin farkında olur.

6-Dinde zorlama olmadığını ayet ve hadislerden örneklerle açıklar (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:62) kazanımları sıralanmıştır.

Etkinlik örnekleri olarak; Neden farklı düşünüyoruz? etkinliğinde; “Öğrencilerle Neden çeşitli konularda aynı yorumlarda bulunmuyoruz? sorusu etrafında bir tartışma ortamı oluşturulur ve buradan hareketle din anlayışındaki yorum farklılıklarının nedenleri sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ortaya konulur (2. kazanım)”, Araştırma etkinliğinde; “Öğrencilerden üç grup oluşturulur. Gruplardan inanç, fikhî ve tasavvufî yorumlar konusunda bir araştırma yapmaları

istenir ve sınıfta sunmaları sağlanır (3. kazanım)”, Farklılık zenginliktir etkinliğinde; “Öğrencilerle farklılığın zenginlik olduğuna dair bir drama çalışması yapılır (4. kazanım)”. Dinde zorlama yoktur etkinliğinde; “Dinde zorlama olmadığı ile ilgili ayet mealleri ve Hz. Muhammed’in hayatında bu konudaki örnek davranışlar üzerinde öğrencilerle konuşulur ve laiklik ilkesiyle ilişkilendirilir (5. ve 6. kazanımlar) (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:62) açıklamaları yer almıştır.

Açıklamalar sütununda; “Bu ünite de konuların, din ve din anlayışı kavramları, din anlayışındaki yorum farklılıklarının sebepleri, İslam düşüncesindeki yorum biçimleri olan inanç, fıkhi ve tasavvufi yorumlar ve dinde zorlamanın olmadığı ile sınırlandırılacağı, konular işlenirken İslam düşüncesindeki yorum farklılıkları; ana hatlarıyla, ayrıntılara girilmeden ve kavramsal düzeyde ele alınacağı; ünite süresince öğrencilerin araştıran, soran, sorgulayan, demokrasiyi özümsemiş, hoşgörülü birey bilincine ve becerisine sahip olmalarını sağlayıcı, dinin evrensel barış kültürünün oluşturulmasına ve hoşgörü ortamının sağlanmasına katkıda bulunabileceğine dikkat edileceği; mezheplerin ayrımcılık değil, çağlara ve ortama göre dinin anlaşılma biçimlerini ortaya koyan birer zenginlik olduğu ve birlik beraberliği sağladığı vurgulanacak ve bu anlamda dinsel anlayış ve uygulama farklılıklarının birer zenginlik olduğu öğrencilere fark ettirileceği esas olarak belirtilmiştir. Öncelikle verilecek değerler; tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güven kavramları olarak verilmiştir. Öncelikle verilecek beceriler ise; eleştirel düşünme, problem çözme, sosyal katılım, mekân, zaman ve kronolojiyi algılama, Kur’an-ı Kerim meali kullanma, araştırma (D.K.A.B. (4-8), Prg., 2006:62) olarak verilmiştir.

d) İlköğretim Halk Kültürü Programı (7. Sınıf)

7. sınıf Halk Kültürü programında genel ve bölgesel fıkra tiplerine verilen örneklerde; Öğretmene Not kısmında; “Genel ve bölgesel fıkra tipleri (Nasrettin Hoca, Temel, Bektaşî, Kayserili, İncili Çavuş, Bekri Mustafa vb.) ile ilgili araştırma yapılarak gelinmesi uygun olur” ifadesi yer almıştır (2007:106).

e) İlköğretim Halk Kültürü Programı (8. Sınıf)

8. sınıf Halk Kültürü programında Bektaşî ile ilgili şu fıkra yer almaktadır;

Bozulmanın, kötülüğün, her türlü kanunsuzluk ve ahlaksızlığın yukarıdan, üst kademelerdeki yöneticilerden başlayıp aşağıya, halka doğru yayıldığını anlatan bir atasözümüzdür. Büyükler doğru yoldan çıkarsa onu izleyenler de bozulur.

Bu sözün hikâyesi şöyle: Bektaşî dervişlerinden biri, Eminönü’ndeki eski

Balıkpazarı'ndan uskumru alacak olmuş. Fakat balıkçının tablasındaki balıkları gözü tutmamış. Balıkların bayat olduğunu anlamış. Birkaç tanesini eline almış, evirmiş, çevirmiş.

Balıkçı adama çıkışmış:

—Be adam, sen ne biçim balık seçiyorsun. Balığın tazeliği başını koklayınca belli olur. Sen tutmuş kuyruk tarafını kokluyorsun. Bir de anlıyormuş gibi suratını ekşitiyorsun, demiş.

Bektaşî dervişi dayanamamış:

—Onu ben de biliyorum evlat, balık baştan kokar. Ama benim anlamak istediğim baş tarafındaki kokuşma, kuyruğa kadar inmiş mi?

Senin uskumruların hepsinin kuyrukları kokuyor, bana yaramaz, diyerek oradan ayrılmış (Halk Kültürü (8), Prg., 2008:119).

Ortaöğretim Programlarında

a) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (9. Sınıf)

Vahiy ve Akıl öğrenme alanı “Kur’an ve Ana Konuları” ünitesinde “Kültürümüzde Kuran’a verilen değerle ilgili Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî vb.den örnekler verir.” kazanımı yer almıştır. Bu sınıf etkinlik ve açıklamalarında ise; Kültürümüzde Kur’an Anlayışı etkinliğinde; “Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî’nin Kuran’la ilgili düşünceleri araştırılarak öğrencilerce sınıfta sunulur (7. kazanım) (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:48)” etkinliği yer almıştır.

Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanında “Türkler ve Müslümanlık” ünitesinde “Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler” adı altında Hacı Bektaş Velî (D.K.A.B. (9-12) Prg., 2005:80) yer almıştır. Kazanım olarak ise; “Türklerde İslam anlayışının oluşmasında etkin olan tarihî şahsiyetleri tanı” ifadesi yer almıştır.

Etkinlik örnekleri olarak; İnternette Araştırıyoruz etkinliğinde; “Türklerde din anlayışının oluşmasında etkili olan önderlerle ilgili bilgi ve belgeler araştırılır (2. kazanım)”, Kim bunlar? etkinliğinde; “Türklerde İslam anlayışının oluşmasında etkili olan tarihî şahsiyetlerin fikirleri araştırılarak ön bilgi sahibi olunur (2., 3. ve 5. kazanımlar)” yer almıştır. Açıklamalar sütununda ise; “Türklerin İslam anlayışlarının oluşmasında tarihî şahsiyetlerin düşüncelerinin etkili olduğu vurgulanır.” etkinlikleri verilmiştir (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:48).

b) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (10. Sınıf)

İnanç öğrenme alanında, Allah İnancı ünitesinde; “Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât adlı Eserinde Tevhit ve İnanç Esasları (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:74)” konulu okuma metni verilmiştir. Bu metin programın 86. sayfasında yer almaktadır.

c) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (11. Sınıf)

Ahlak ve Değerler öğrenme alanı “İslam ve Barış” ünitesinde “Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Cebbâr Kulu vb.nin barışla ilgili mesajlarından ve yaşantılarından örnekler verir” kazanımı yer almıştır. Etkinlik örnekleri olarak; Edebiyatımızdan barış mesajları etkinliğinde; “Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Cebbâr Kulundan barış mesajları verilir. (8. kazanım)” (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:63) etkinliği verilmiştir..

Hz. Muhammed öğrenme alanı, Hz. Muhammed'in Örneği ünitesinde; “Kültürümüzde Hz. Muhammed sevgisini Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî, Nesimî, Hatayî vb.den örneklerle açıklar” kazanımı verilmiştir. Etkinlik örnekleri olarak ise; Edebiyatımızda Hz. Muhammed etkinliğinde; “Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Velî'nin, Hatayî'nin rolleri öğrencilere verilir. Diğer öğrencilerden de bu roller içerisinde Hz. Muhammed'in hangi özelliklerine yer verildiğini bulmaları istenir (4. kazanım) (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:61)” etkinliği verilmiştir.

d) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (12. Sınıf)

Vahiy ve Akıl öğrenme alanında “İslam Düşüncesinde Tasavvufî Yorumlar” ünitesinde “Alevîlik-Bektaşîlik Düşüncesi” konusu ile Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât'ında “Dört Kapı Kırk Makam” (D.K.A.B. (9-12), Prg., 2005:97) konulu okuma metni verilmiştir. Bu metin programın 97. sayfasında yer almaktadır.

e) Ortaöğretim Felsefe Programı

IV. ünite olan Ahlak Felsefesi'nde, ahlak felsefesinin konusu iyi-kötü kavramları, ahlaki yargıları diğer yargılardan ayıran özellikler, erdem-yaşam ilişkisi, özgürlük-sorumluluk ilişkisi, ahlaki eylemin amacı, evrensel ahlaki ilkelerin olup olmadığı, Anadolu bilgeliğinden hareketle evrensel ahlak yasasının temellendirilmesi, günümüzdeki uygulamalı etik problem alanları ele alınmıştır (Felsefe Prg., 2009:9-10). Burada ayrıca “Evrensel bir ahlaki tavır olarak Anadolu bilgeliğinin başlıca örneklerini tanıır.” kazanımı ve “Ahmed Yesevî'nin, Mevlâna'nın, Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş-ı Velî'nin “Tevhidi Kozmik Holizm” anlayışının yansımalarından olan sevgi temelli ve evrensel kucaklayıcı görüşlerinden örnekler verilmelidir (Felsefe

Prg., 2009:31)” açıklamaları yer almıştır.

f) Ortaöğretim Sosyoloji Öğretim Programı

Programda Türk ve İslam düşünürlerinin uygarlığa katkıları sütununda 12. yy. sütununda “Nasîruddin-i Tusî, Demiri, İdrisî, Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli” önemli şahsiyetler olarak sıralanmıştır (Sosyoloji, Prg., 2009:69).

g) Ortaöğretim Türk Edebiyatı Programı (10. Sınıf)

Programda “Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki İlk Ürünleri (XIII.-XIV. yy.) “Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler; (Şiir); İlahî, Nefes, Gazel. Oğuz Türkçesiyle yazılmış Anadolu’daki ilk şiirleri inceleme” ile ilgili olarak; “Oğuz Türkçesiyle yeni bir şiir anlayışının oluşmaya başladığını sezer” kazanımı verilmiştir. Bu çerçevede; “Öğrenciler; Âşık Paşa, Yunus Emre, Hoca Dehhanî, Hacı Bektaş-ı Veli vb. şairlerden kısa metinler getirir. Metinleri dil ve söyleyiş yönünden karşılaştırırlar”, etkinliği verilmiştir (Türk Edebiyatı (9-12), Prg., 2005:73).

Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğin Ders Kitaplarındaki Yeri

Hacı Bektaş Veli konusu ders kitaplarında taranmış, elde edilen bilgiler; “Hayatı, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslam’ın yayılması, ahilik, yeniçeri ocağı, sözleri, eserlerinden alıntılar, Alevilik-Bektaşilik ile ilgili kavram ve deyimler, Tasavvufi yorumlar, felsefe, inanç ve öğretileri, nefes, Alevî-Bektaşî şairleri, Alevî-Bektaşî kültüründe ehlibeyt sevgisi, cem töreni” adı altında aşağıdaki kategorilere ayrılmıştır.

a) Hayatı

Sd 6: Hacı Bektaş Veli, 1270 yılında Nevşehir’de vefat etmiştir (Şahinbaş, 2009:121).

Sd 6: Kültür tarihimizin büyük düşünürlerinden biri de Hacı Bektaş Veli’dir. Hacı Bektaş Veli, Horasan’ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiş ve 1270 yılında Nevşehir’de vefat etmiştir (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 6: Hacı Bektaş kırk yaşlarından sonra Nevşehir’in bugünkü Hacıbektaş ilçesine yerleşmiş ve orada vefat etmiştir (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 6: Hacı Bektaş Veli 1210 yılında doğmuş, 1270 yılında, altmış yaşındayken vefat etmiştir (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Ahmet Yesevî’nin öğrencilerinden olan Hacı Bektaş Veli, Horasan’dan gelip Nevşehir yakınlarına yerleşmiştir (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Anadolu’ya gelmeden önce Mekke’ye giderek hac görevini yerine

getirmiştir. Dönerken de Necef ve Kerbelâ'yı ziyaret ederek Anadolu'daki büyük bilginlerle görüşmüştür. O, yetiştirdiği öğrencileri, dünyanın birçok bölgesine göndermiştir. Bu yolla İslamî değerlerin yayılmasını sağlamıştır (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 9: Hacı Bektaş Veli, Horasan'ın Nişabur şehrinde dünyaya gelmiştir (Ekşi, vd., 2008:100).

Sd 9: Hacı Bektaş M 1250 yıllarından sonra, bugün dergâhının da bulunduğu Hacıbektaş ilçesinde yarı göçebe bir Türk oynağının içinde yaşamış ve günlük hayatla bağıni koparmadan çevresindeki insanları aydınlatmaya devam etmiştir (Ekşi, vd., 2008:100).

Sd 9: O, bir Türkmen şeyhi olarak hem çevresindekileri iyiye, güzele ve doğruya çağırmiş hem de Ürgüp yöresinde yaşayan Hristiyanlarla sıcak ilişkiler kurarak onların İslamiyeti kabul etmelerine zemin hazırlamıştır (Ekşi, 2008:100).

b) Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslam'ın yayılması

Sd 6: Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufyoluyla Anadolu'nun Müslümanlaşmasında büyük hizmetleri olmuştur (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 7: Türklerin Rumeli'ye geçişleri başlangıçta Türk dervişleri ile başlamıştır. Söz konusu dervişler yerli halkın gönüllerini kazanmışlar ve asıl fetih hareketinin zeminini hazırlamışlardır. Rumeli'nin ıssız yerlerinde yerleşim alanı oluşturan bu dervişler bölgeye ilk yerleşenlerdendir. Rumeli'yi bu şekilde iskân eden Sarı Saltuk ile Bursa'nın alınmasında önemli rol oynayan "Geyikli Baba" bunlara örnek olarak verilebilir. Rumeli'de yapılan fetihlerle birlikte, merkezi otoritenin güçlenmesi için, bölgeye ağırlıklı olarak göçebe yaşayan Türkmen nüfusu yerleştirilmiştir. Bu topluluklara zengin topraklar verilmiş, bütün akrabalarıyla gelenlere özel haklar tanınmıştır. Bu durum, fetih politikasını teşvik amacı taşıdığı kadar bu bölgenin Türkleşmesi amacını da güdüyordu" (Polat, vd., 2009: 61).

Sd 9: Hoca Ahmet Yesevî tarafından başlatılan geleneğinin bir temsilcisi olarak Türklerin Müslümanlaşmasına büyük katkı sağlamıştır (Ekşi, vd., 2008:99).

Sd 9: İslam'ın Anadolu'da yayılmasında Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmed Yesevî gibi Türk mutasavvıf ve düşünürlerin önemli rolü olmuştur. Bu şahsiyetler, Kuran'ı temel alan bir dinî anlayışla, Anadolu halkına İslam'ı öğretmişler, onlara Kuran ahlakına uygun davranmayı öğütlemişlerdir (Ekşi, vd., 2008:59).

Sd 9: Anadolu'nun Müslümanlaşmasında Türklerin bir araya gelmesinde, hoşgörünün iman ve insan sevgisi gibi değerlerin kök salmasında Hacı Bektaş'ın büyük etkisi olmuştur (Ekşi, vd., 2008:99).

Sd 9: Türkiye Selçukluları, Moğolların baskısından kaçan Türkmenleri Anadolu'ya yerleştirdiler. Bunlar arasında mutasavvıflar da bulunmaktaydı. Mutasavvıflar, yerleştikleri bölgelerde sosyal, kültürel ve dinî alanlarda faaliyetler gösterdiler. Bu faaliyetlerin sonucunda Mevlevilik, Bektaşilik, Ekberilik, Nakşibendilik Kadirilik ve Rufailik gibi tarikatlar ortaya çıktı (Okur, vd., 2009:185).

c) Ahilik

Sd 6: Hacı Bektaş Veli, Ahilik teşkilatı içinde de yer almıştır (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 9: Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da sosyal, dinî, iktisadi ve askeri bir yapılanma olan Ahilik teşkilatı içinde yer almıştır (Ekşi, vd., 2008:99).

d) Yeniçeri ocağı

Sd 6: Ayrıca Yeniçeriler arasında çok sevilmesi sebebiyle Yeniçeri Ocağı'nın piri kabul edilmiştir (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 9: Onun ünü, tüm Osmanlı gazileri arasında yayılmıştır. Osmanlı sultanları, Yeniçeri Ocağını kurdukları zaman Hacı Bektaş'ın, gaziler arasındaki saygınlığı sebebiyle bu ocağı ona bağlamışlardır (Ekşi, vd., 2008:99).

e) Sözlere

Sd 6: Hacı Bektaş Veli hiddet ve şiddete kapılarak gönül kırmayı "gönül kâbesini yıkmakla" bir tutmuştur. Hacı Bektaş, "İncinsen de incitme". Ve "Karşısındaki insanın iyi olmasını isteyen, önce kendisi iyi olmalıdır." diyerek bencilliği, büyülenmeyi, gurur, hırs ve hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Hacı Bektaş "Gelin canlar bir olalım. Bir olalım, iri olalım, diri olalım." diyerek toplumda birlik, beraberlik ve düzenin sağlanmasını istemiştir. İnsanların kardeşçe yapıcı, birleştirici ve sevgi dolu olmalarını arzu etmiştir (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 6: Hacı Bektaş Veli "Eline, diline, beline hâkim ol." İlkesini sık sık insanlara hatırlatmıştır (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Herkesin eline, diline ve iradesine hâkim olmasını istemiştir (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Hacı Bektaş'ın düşünce sistemi hoşgörü ve insan sevgisini esas alır. Hacı Bektaş, "İncinsen de incitme." ve "Karşısındaki insanın iyi olmasını isteyen, önce kendisi iyi olmalıdır." demiştir. Bu düşünce yoluyla bencillik, büyülenme, gurur, hırs ve hoşgörüsüzlüğü ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

"Hacı Bektaş Velî diyor ki:

Bizim erkânımız; ahlakî Muhammedî ve edebî Ali'dir.

Makâlât (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 9: HACI BEKTAŞ DİYOR Kİ:

Allah ile gönül arasında perde yoktur.

Bizim erkânımız; ahlaki Muhammedî ve edebi Ali'dir.

Çalışmadan geçinenler, bizden değildir.

Edep elbisesini, sırtınızdan ölünceye kadar çıkartmayınız.

En yüce servet ilimdir.

İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.

İman bir hazinedir. Akıl hazinedardır.

Okunacak en büyük kitap insandır.

Nefsine, hiddetine, eline, beline, diline sahip ol.

Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutmayınız.

Bir olalım, iri olalım, diri olalım.

İncinsen de incitme.

Doğruluk, dost kapısıdır.

Hizmet eden hizmet görür.

Makâlât (Ekşi, vd., 2008:100).

Sd 12: Edeb ya hu Eline, diline, beline hâkim ol (Akgül, vd., 2008:78).

f) Eserlerinden alıntılar

Sd 6: Hacı Bektaş Velî'nin en önemli eseri Makâlât'tır. Bu eser onun "nefes" adı verilen ilahilerinden oluşmaktadır (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 9: Hacı Bektaş Velî'nin "Besmele Şerhi'nden:

Yüce Tanrı buyurur: Benim Sevgili Peygamberim! Söyle inananlara, gönül evlerini alçak gönüllülük, âşıklık süpürgesiyle süpürsünler. Hırsı, nasılı-niçini, ikiyüzlülüğü, hainliği, çekememezliği ve dedikoduyu süpürüp atsınlar: Yaptıkları kötü şeylere pişmanlık duysunlar ve pişmanlık suyuyla yıkansınlar. Gizli işlerden vazgeçsinler. Sevgi sofrasını döşesinler (Ekşi, vd., 2008:100).

Sd 9: Hacı Bektaş Velî, Makâlât adlı eserinde Kuran-ı Kerim'e inanmanın, imanın şartlarından biri olduğunu belirttiikten sonra Kuran'ı anlama ve yaşamaya verdiği önemi şu sözlerle ifade eder: "Allah'ın kitaplarına ve Kuran'a inanman imandır... Şimdi azizim! Hangi kitapta bunlardan birisinin iman ehlinin içinde bulunabileceği buyrulmaktadır? Nerede kaldı Allah'ın kitaplarına ve peygamberlerin tebliğlerine inandığın?" Yine aynı eserinde Kuran-ı Kerim'in emir ve yasaklarına uyma konusunda şunları söyler: "Şimdi biliniz ki; Allah'ın birliğine inanmak, onun buyruğunu tutmak, sakının dediğinden sakınmak imandandır.(Eğer bir kimse), Allah Teâlâ'nın buyruğunu tutmazsa, sakının dediğinden sakınmazsa, o kimse için

Tanrıya inanmamaktadır denilir (Ekşi, vd., 2008:59).

Sd 11: Hacı Bektaş Velî, Müslüman kalmanın Hz. Muhammed'e inanmakla olacağını şöyle ifade eder: "Bir kişi dili ile iman etse veya Muhammed Mustafa'yı inkâr etse, Hz. Muhammed'in sahabilerinden birini haksız bilse işlediği bütün ameller heba olur." (Makâlât) diyerek Hz. Muhammed sevgisinin gerekliliğini izah etmiştir. Şiirlerinde (nefes) vurguladığı ilkeler, Peygamber sevgisinin şiirleşmiş şeklidir. O, Anadolu halkının anlayacağı bir dil ile nefeslerini söylemiştir. Tasavvuf kültürümüzün önderlerinden olan Ahmed Yesevî de Hz. Muhammed'e aşk ve sevgisini "Hikmetler" inde en güzel bir şekilde dile getirmiştir. Bunlardan birinde şöyle demektedir:

Heyhat heyhat saadettedir Mustafa
 Heyhat heyhat ganimettir o Mustafa
 Heyhat heyhat inayettir o Mustafa
 Kimler için geldi Resul bildiniz mi? (Balcı, vd., 2008:53).

Sd 11: Cebbâr Kulu'nun; "Komşularla iyi geçinin, hiçbir hayvanın canına kıyma, dünya için üzülme, belaya sabret, fakirlere, yetimlere merhamet eyle..." sözü ise birlik, beraberlik içinde yaşamının önemini belirtmektedir (Balcı, vd., 2008:78).

Sd 12: Alevîlik-Bektaşılık düşüncesinin şekillenmesinde Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât isimli eserinin önemli bir etkisi vardır. Hacı Bektaş Velî, bu eserinde İslam'ın itikat, ibadet ve ahlak konularındaki görüşlerini dile getirmiştir. Hacı Bektaş Velî, bu konularla ilgili görüşlerini "dört kapı kırk makam" prensibine göre açıklar. "Ona göre, bunlar birbirlerini tamamlayan şeylerdir. Bunlardan birinin eksikliği, diğerini de eksik kılar. Kul, Allah Teâlâ'ya kırk makamla ulaşır, dost olur. Bu kırk makamın onu şeriat içindedir, onu marifet içindedir, onu tarikat içindedir, onu da hakikat içindedir (Akgül, vd., 2008:67).

Sd 12: Vilâyetnâme'de eski Türk inançlarına dair bazı inanç motifleri görüldüğü gibi daha kadim bir anlayış olarak başta Allah inancı ve Hz. Muhammed'in peygamberliği olmak üzere İslami inanç esaslarına atıflar bulunmaktadır. Alevîlik düşüncesinin önemli kaynaklarından biri olan Buyruklarda zikir, tövbe, ilahi aşk, insan-ı kâmil, tevazu ve murakebe gibi tasavvufî yorumların ortak kaynaklarına yer verilir (Akgül, vd., 2008:68).

Sd 12: Buyruklarda Kuran-ı Kerim'e vurgu yapılarak toplumu doğru bir şekilde hakka ulaştırmak için Kuran'ın bilinmesi ve davranışların Kuran'a uygun olması gerekliliği dile getirilir. Bu husus şu şekilde ifade edilir: "Ayetsiz, kitapsız söz söyleyip nasihat eden pirin söylediği sözler saygın değildir. Söylenen sözün kesinlikle Kuran'a uyması gerekir (Akgül, vd., 2008:68).

Sd 12: Alevilik-Bektaşilik düşüncesinin temel kaynaklarında ibadet konularına da yer verilir. Bu düşüncenin önderi Hacı Bektaş Velî, İslam'ın temel şartlarını şu şekilde sıralamıştır: Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetince hacca gitmek ...” Alevilik düşüncesinin diğer yazılı kaynaklarından birisi olan “Buyruklarda namaz, hac ve zekât gibi İslam'ın belli başlı ibadetleri sayılmış ve aynı zamanda Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin buyruğu olarak kabul edilmiştir. İslam'ın belli başlı ibadetleri Buyruk'ta şu şekilde ifade edilmiştir: “Oruç, namaz, hac, zekât, kelime-i şahadet, dünyalık fitresinin tümü Muhammed-Ali'nin buyruğudur (Akgül, vd., 2008:70).

Sd 12: Sohbet ve arkadaşlık yapmak anlamına gelen musahiplik geleneği de Buyruklarda yer alır. Bu geleneğin Muhammed ile Ali'den itibaren uygulandığı belirtilir. Buna göre Hz. Muhammed miraçtan döndükten sonra ashabıyla görüşerek onlara her iki kişinin birbiriyle musahip olmasını istemiş ve kendisinin de Hz. Ali'yle musahip olduğunu ilan etmiştir. Birbirleriyle musahip olmak isteyen kimselerin yaş, ekonomik durum ve yaşadıkları yer gibi hususlarda birbirlerine eşit olması gerekir. Birbirleriyle musahip olan kişiler, artık kardeş olmuşlardır ve birbirlerinden sorumludurlar. Musahiplerden biri bir hata işlediğinde diğeri onu uyarır. Birbirlerinin sıkıntılarını paylaşarak dayanışma içine girerler (Akgül, vd., 2008:70).

g) Alevilik-Bektaşilik ile ilgili kavram ve deyimler

12. sınıf D.K.A.B. ders kitabında “Alevilik Bektaşilik Düşüncesi” başlıklı metnin yer aldığı sayfada “Alevilik-Bektaşilik ile ilgili bazı kavram ve deyimler şunlardır:” başlığı altında “Deyiş, nefes, üç sünnet yedi farz, muharrem orucu, mürebbi, musahip, pir, dede, talip, hacib, semah, düvaz imam, cem, rehber, gözcü, çerağcı, saka-ibriktar, sofracı, kurbanacı, semahcı, peyik, iznikci, on iki hizmet” (Akgül, vd., 2008:68) kavramları verilmiştir.

Sd 12: Alevilik-Bektaşilik düşüncesine mensup olanların müzik eşliğinde yaptıkları ayine semah denir (Akgül, vd., 2008:70).

Sd 12: Buyruklarda yer alan en önemli hususlardan biri “üç sünnet, yedi farz” kavramıdır. Üç sünnet; Hakk'ı zikretmek, kalpte düşmanlığa yer vermemek ve yola teslim olmaktır. Yedi farz ise sırrını izhar etmemek, gördüğünü örtmek, özür ile niyaz eylemek, mürebbi hakkını gözetmek, musahip hakkını gözetmek, tövbe almak ve taç giyip özünü üstada teslim etmek şeklindedir (Akgül, vd., 2008:68).

h) Tasavvufî yorumlar

Sd 8: Hoca Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî, Mevlâna, Ahi Evran

ve Hacı Bayram gibi manevi şahsiyetler, İslam düşüncesinde tasavvufi yorumların oluşmasında öncülük eden İslam bilginlerinin başlıcalarıdır. Bu şahsiyetlerin ortaya koyduğu fikir ve yorumlar Yesevilik, Mevlevilik, Bektaşilik ve Ahilik gibi tasavvufi yorumların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Demirtaş ve Özdemir, 2009:97).

Sd 12: Alevilik-Bektaşilik düşüncesi, kültürümüzde önemli etkileri olan tasavvufi bir yorumdur (Akgül, vd., 2008:67).

Sd 12: Hacı Bektaş Velî, kısa süre içerisinde Anadolu'dan Balkanlar'a uzanan tasavvufi bir yorumun ilk mimarı olmuştur. Bir mutasavvıf ve gönül eri olarak Anadolu halkının etkilendiği manevi önderler arasındaki yerini almıştır. "Horasan'dan gelen diğer erenlerle birlikte Hacı Bektaş Velî, hakikat çerağını Anadolu'da yakmış, etrafına topladığı insanlara tasavvufun inceliklerini anlatmıştır." Alevilik-Bektaşilik düşüncesi Anadolu ve Balkanlar'da toplumsal hayatı etkilemiş tasavvufi bir akım olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür (Akgül, vd., 2008:67).

1) Felsefesi, inanç ve öğretileri

Sd 6: Hacı Bektaş Velî; sade, yalın, duru bir Türkçeyle söylediği ilahilerle insanlara İslam dinini doğru bir şekilde öğretmeye ve sevdirmeye çalışmıştır. Sohbetlerine katılanlara; kalp kırmaktan kaçınmayı, misafirperver olmayı, büyüklere saygı göstermeyi, Türk törelerine sahip çıkmayı öğütlemiştir (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Anadolu halkına millî ve dinî değerlerimizi benimsetmek için uzun yıllar fedakârca çalışan Hacı Bektaş Velî, sohbetlerinde vatan sevgisi ve şehitlik üzerinde sıkça durmuştur. Şehitliğin manevi açıdan çok yüksek bir merteye olduğunu, Kuran'ı Kerim ve hadislere dayanarak halka anlatmıştır (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: O, Horasan'dan Anadolu'ya gelerek insanlara hoşgörülü olmayı ve güzel ahlakı öğütlemiştir. Sevgi ve kardeşlik duygularıyla birlik beraberlik içinde yaşamayı tavsiye etmiştir (Akgül, vd., 2009:143).

Sd 6: Hacı Bektaş Velî'nin Anadolu'da insan sevgisi, kardeşlik ve iman gibi değerlerin yerleşmesinde büyük etkisi olmuştur. Hacı Bektaş Velî, çevresindekileri iyi, doğru ve güzele çağırmıştır. Bu büyük insanın her devirde birçok takipçisi olmuş ve bağluları bulunmuştur (Akgül, vd., 2009:142).

Sd 9: Hacı Bektaş Velî, Horasan diyarından Anadolu'ya gelerek insanlara güzel ahlakı, sevgi ve kardeşlik duygularıyla birlik içinde yaşamayı öğütlemiştir (Ekşi, vd., 2008:100).

Sd 11: Dünyadaki haksızlık, toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliği eleştiren Hacı Bektaş Velî (1210-1270), bağnaz ve sofu kişilerin dini kendi çıkarlarına alet

etmesine karşı çıkıp, düşünce özgürlüğüne saygı duymayanları, yoksula yardım etmeyen zenginleri ince alaylarla (mizahla, fıkralarla) eleştirmiştir. Türk halkının ince zekasını sağduyusunu simgeleyen Hacı Bektaş Velî, rahat yaşamanın ve dünya nimetlerinden yararlanmanın insan için doğal bir hak; insana değer vermenin de en büyük erdem olduğunu göstermiştir (Kale, 2009:79).

Sd 11: İslamiyette Hacı Bektaş Velî adına kurulan Bektaşilik tarikatı, şamanlıktan izler taşımış, açık, mutlak ilkeler yerine özgür düşünce ve inançta olan insanların kendilerine göre anlamlar çıkarabileceği üstü kapalı ve genel inançlar ortaya koymuştur (Kale, 2009:79).

Sd 11: Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Velî, Pir Sultan Abdal gibi dünyaca tanınan Müslüman düşünürler, bütün insanlığı kardeşlik bağı etrafında bütünleşmeye çağırılmışlardır. Cebbâr Kulu'nun; "Komşularla iyi geçinin, hiçbir hayvanın canına kıyma, dünya için üzülme, belaya sabret, fakirlere, yetimlere merhamet eyle..." sözü ise birlik, beraberlik içinde yaşamanın önemini belirtmektedir (Balci, vd., 2008:78).

Sd 12: Hacı Bektaş Velî, Pir-i Türkistan olarak anılan Hoca Ahmet Yesevî'nin Allah sevgisi ve güzel ahlakı esas alan öğretilerini Anadolu'da yaygınlaştırmıştır (Akgül, vd., 2008:67).

Sd:12: Hacı Bektaş Velî, Ahmet Yesevî'nin manevi ocağında yetişmiş bir Horasan ereni olarak Anadolu'da ahlak, adalet ve özgürlük meşalesini dalgalandırmış, insan sevgisi ve bir arada yaşama kültürünü yaygınlaştırmıştır (Akgül, 2008:67).

Sd 12: Alevilik-Bektaşilik düşüncesi diğer tasavvufi oluşumlar gibi İslam'ın ahlaki prensipleri üzerinde önemle durur ve prensiplerin insanlar arasında yaygınlaşmasını sağlar. Alevilik-Bektaşilik yolunun sevgi ve dostluk yolu olduğunu gösteren temel ahlaki prensipler şu şekilde dile getirilir: "Yolumuz sevgi ve dostluk üzerine kurulmuştur. Dergâhımızda kıskırtıcı, bozguncu ve karıştırcılara yer yoktur. Çekememezlik, kıskançlık, kendini beğenme, kin, inat, arkadan konuşma, dedikodu, başkasını suçlama, iftira, küfür, zulüm, yalan ve cinayet Tanrı'nın yasak ettiği şeylerdir. Bir talip bütün kötülükleri benliğinden uzaklaştırıp yüreğinden silmelidir. Talip, gerekmezse söz söylemez. Eli ile koymadığını almaz. Gözü ile görmediğine "gördüm", kulağı ile duymadığına "duydum" demez (Akgül, 2008:68).

Sd 12: Tasavvufi düşüncenin önemle üzerinde durduğu bilgi sahibi olmak, Allah'a isyankar olmamak, nefesine uymamak, gaflette olmayıp kalp gözü açık olmak, tamah etmemek, dünyaya bağlanmamak, şehvetperest olmamak, kibirsiz olmak, kimseye acı ve zarar vermemek, pinti ve aceleci olmamak, kazaya rıza ile teslim olup vesvese etmemek gibi ahlaki kurallar Alevilik-Bektaşilik düşüncesinde de vurgulanan temel prensiplerdir (Akgül, vd., 2008:69).

Sd 12: "Gönüller yapmaya geldim", diyerek toplumsal barışın, birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünün sevgi temeline dayalı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca

Hacı Bektaş Velî'nin “Yetmiş iki millete aynı gözle bakıp hiç kimseyi ayıplamamak” şeklindeki ifadeleri de birlikte yaşama ve başkalarına saygılı olma anlayışının en temel kuralı sayılmalıdır (Akgül, vd., 2008:75).

Sd 12: İslam düşüncesinde ortaya çıkan Yesevîlik, Mevlevîlik ve Alevîlik-Bektaşîlik gibi yorumlar, birlikte yaşama ve hoşgörü kültürünü yaymaya çalışan oluşumlardır. Bu oluşumlar, birer yorum oldukları için İslam'la özdeşleştirilemezler. Ancak İslam düşüncesindeki bu farklı yorumlar, dinin özünü değiştirmeye yönelik olmadığı, çatışma ve kutuplaşmalara yol açmadığı sürece dinin kültürel bir zenginliğidir (Akgül, vd., 2008:75).

i) Nefes

Sd 6: Sohbetlerinde şiirsel bir dil kullanan bu ünlü düşünürümüz “nefes” adı verilen ilahiler söylemiştir. O, sade, yalın, duru bir Türkçeyle söylediği bu ilahilerle insanlara İslam dinini doğru bir şekilde öğretmeye ve sevdirmeye çalışmıştır (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 6: Hacı Bektaş Velî'nin en önemli eseri Makâlât'tır. Bu eser onun “nefes” adı verilen ilahilerinden oluşmaktadır (Şahinbaş, 2009:120).

Sd 11: Alevî-Bektaşî önderlerinden pek çok kişi, Hz. Peygamberin doğumu ile ilgili çok güzel naatlar, şiirler ve nefesler söylemişlerdir (Balci, vd., 2008:53).

Sd 11: O, Anadolu halkının anlayacağı bir dil ile nefeslerini söylemiştir (Balci, vd., 2008:53).

Sd 12: Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî, Buyruklar ve ozanlar tarafından söylenmiş deyiş ve nefesler, Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesinin temel kaynakları arasında yer almaktadır (Akgül, vd., 68).

j) Alevî-Bektaşî şairleri

Sd 11: Alevî-Bektaşî şairlerinden Hatayî de, şiirlerinde Hz. Peygambere olan derin sevgi ve saygısını “Canım Mustafa ve Ya Muhammed Mustafa” gibi ifadelerle dile getirmiş ve şiirlerinde Hz. Peygamber'i güle benzetmiştir. Bir şiirinde Hz. Muhammed'e olan sevgisini şu şekilde ifade etmiştir.

Gül Muhammed'in yasıdır
Cümle çiçeğin hasıdır
Onu sevmeyen asidir
Bülbül gel bizim bağa gel (Balci, vd., 2008:53).

Sd 12: Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesine gönül vermiş ozanlar tarafından

söylenmiş deyiş, nefes ve şiirlerde İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak konuları ele alınmıştır. Örneğin Pir Sultan Abdal, bir şiirinde şöyle demektedir:

“Muhammed dinidir bizim dinimiz
Tarikat altından geçer yolumuz
Hem Cibril-i emindir rehberimiz
Biz müminiz mürşidimiz Ali'dir (Akgül, vd., 2008:69).

Sd 12: Hz. Peygamberin konu edildiği naatlar, Alevî-Bektaşî edebiyatının önemli unsurları içerisinde yer alır. Hz. Peygambere olan sevgisini “Cismimi kıldım feda aşk ile canan Ahmed'e/Yalnız cismim değil olsun feda can Ahmed'e şeklinde dile getiren Hilmi Dede Baba bir natında Hz. Peygamberi şöyle anlatır:

“Enver-i arşı Güzinsin Ya Muhammed Mustafa
Rahmeten lilâleminsin Ya Muhammed Mustafa
Nur-ı Kuran-ı Mübinsin Ya Muhammed Mustafa
Cümle âlem halkı muhtaçtır senin ihsanına!”

Alevilik-Bektaşilik düşüncesinin önemli ozanlarından biri olan Âşık Veysel, İslam'ın yasakladığı senlik-benlik kavgasına son verilmesini, Allah'tan birlik dilemek gerektiğini, her türlü belanın ikilikten geldiğini, tüm canlıların topraktan geldiğini ve bizi yakan ateşi söndürmek gerektiğini vurguladığı bir şiirinde bizlere şöyle seslenir:

Allah birdir Peygamber hak	Muhammed'dir gönlümüzün aynası
Rabbü'l-âlemindir mutlak	Salâvat verenin nur olsun sesi,
Senlik-benlik nedir bırak	On sekiz bin âlemin Mustafa'sı
Söyleyin geldi	Ya Muhammed sana imdada geldim.

Kâbe'nin yapısı bina yapısı
İman etse asilerin hepsi
Beş vakit okunur ayete'l-kürsi
Ya Muhammed sana imdada geldim (Akgül, vd., 2008:71).

k) Alevî Bektaşî kültüründe ehlibeyt sevgisi

Sd 11: Alevî, Bektaşî şair, düşünür ve halk ozanları eserlerinde Hz. Ali ve ehlibeyt sevgisini yoğun bir biçimde işlemişlerdir. Örneğin, Pir Sultan Abdal bir şiirinde şöyle demiştir:

“Çeke çeke ben bu dertten ölürüm.
Seversen Ali’yi değme yarama.
Ali’nin yoluna serim veririm.

Seversen Ali’yi değme yarama.
Kul Himmet de bir şiirinde şöyle der:
“Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz.
Dergâhına gider bu yollarımız.
Şol güzel Ali’yi sevenlerdeniz.”

Alevî-Bektaşî kültüründe de, gül hem ilahi güzellikleri hem de Hz. Muhammed’i temsil eder. Bundan dolayı güle “Remz-i Muhammedi” yani “Muhammed’in sembolü” adı verilmektedir. Hz. Peygamberin cemali, yüzünün güzelliği güle benzetilerek Gülbanklarde, “Resullullahın gül cemaline salâvat” getirilmektedir. Ayrıca Hz. Ali’nin vefat etmeden önce bir demet gül isteyip onu kokladığı ve sonra ruhunu Hak’a teslim ettiği söylenir (Balcı, vd., 2008:53).

Sd 11: Alevî-Bektaşîler olmak üzere diğer bütün Türk sufi zümreler arasında Hz. Muhammed, Hz. Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin isimleri beş parçaktan oluşan el ile sembolleştirilmiş ve Ali Pençesi adıyla levhalaştırılmıştır. Bu levha, Hz. Peygamberin abasıyla üzerlerini örttüğü kendisi dâhil abasının altındaki beş kişiyi sembolize etmektedir. Alevî-Bektaşîlere göre, Hz. Peygamber, ümmetini Ehlîbeytten en sevdiği Hz. Ali’ye emanet etmiştir. Ayrıca kızı Fatıma ile onu evlendirmiş ve daha sonra onu musahip ilan etmiştir (Balcı, vd. 2008:53).

Sd 11: Ehlîbeyt sevgisi Türkler için birleştirici bir unsur olmuştur. Türkler, Ehlîbeyti sevme konusunda tek yürek gibidirler. Büyük şehrimiz Şeyh Galib’e “Hz. Muhammed Mustafa’nın âl-i abasının ayağının tozuyuz.” dedirten işte bu sevgidir. Hoca Ahmed Yesevî, Mevlâna, Hacı Bektaş-i Velî, Yunus Emre, Şah İsmail Hatayi, Pir Sultan, Abdal, Kul Ahmet, Derviş Mehmet gibi bir çok tekke edebiyatı şair ve halk ozanı; Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hüseyin’in şehit edilmeleri karşısında Ehlîbeyte duydukları derin sevgiyi dizelerinde en içten duygularla ifade etmişlerdir (Balcı, vd. 2008:54).

1) Cem töreni

Sd 12: “Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesinde adab ve erkân, Ehlîbeyt, musahiplik, Ayin-i cem, muharrem ve kurbanların ayrı bir yeri vardır. Ehlîbeyt sevgisi ön plana çıkarılarak Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin soyundan gelenlere sevgi beslenir ve saygıda kusur edilmez. Muharrem ayında Hz. Hüseyin’in Kербela’da şehit edilmesinin matemi için on iki gün oruç tutulur. Bu süre içerisinde normal hayatta yapılan bazı davranışlardan kaçınılır. Muharrem orucunun tamamlandığı on ikinci gün akşamı cem ayini yapılır (Akgül, vd., 2008:69).

Sd 12: Görgü ayini, ikrar verme cemi, Kerbela-Muharrem ayini gibi bazı merasimler Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesinin önemli gelenekleri arasında yer alır. Örneğin söz vermek ve karar kılıp kabul etmek anlamına gelen ikrar verme ceminde, Kuran'dan geçen “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna “Tabiki, sen bizim Rabbinizsin.” şeklinde cevap verilir. Cemde dile getirilen ikrar sözü şöyledir: “Allahu azimuşşanın kuluyum, Âdem safiyyullahın neslindenim. İbrahim halillullahın milletindenim. Dinimiz, din-i İslam; kitabımız, Kuran; kiblemiz Kâbe, Muhammed aleyhisselamın ümmetindenim. Şah-ı Merdan-ı Mürteza Ali'nin bendesiyim. Güruhu nacidenim. İmam-ı Cafer Sadık mezhebendenim. Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Lâilâhe illelâhu vallâhu ekber, Allâhu Ekber ve lillâhi'l-hamd.” Ayrıca cem törenlerinde değişik gülbanklar eşliğinde salâvatlar okunur. Bunlardan biri şu şekildedir: “Dede, Tevbe suresinin 119. ayeti olan “Ey iman edenler! Allah'ı sevip sayın ve doğrularla beraber olun.” İbaresini okur ve: “Tövbe günahlarımıza estağfurullah. Elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tövbe estağfurullah, isyanlarımıza tövbe estağfurullah” der. Sonra ‘ber cemel-i Muhammed, kemal-i Hasan, Hüseyin, Ali râ bülend-i salavât’ der ve bütün cem erenlerini salâvata davet eder. Onlar da topluca ‘Allahümme salli âlâ seyidînâ Muhammed ve âlâ âl-i Muhammed’ diye salavat verirler;

Sd 12: Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesine göre cemaatle yapılan törenlere cem denir. Cem törenine dedeler ve babalar önderlik yapar. Ozanlar tarafından bağlama eşliğinde, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Ehlibeyt, On iki imam ve Kerbela üzerine deyişler, mersiyeler, düvaz imam ve tevhit nefesleri, miraclama ve dualar okunur. Bu cemlerde küskünler barıştırılır, sevgi ve kardeşlik mesajları verilir, semah dönülür, kurbanlar kesilir ve lokmalar dağıtılır. Cem törenlerinde “Biismi Şah, Allah Allah” diye başlayan değişik gülbanklar okunur. Cem törenlerinde; dede, rehber, gözcü, çerağcı (çerağı yakan, meydanı aydınlatan), zakir, ferraş (süpürgeci), saka-ibriktar(sucu), sofracı-kurbancı, semahcı (semaha öncülük eden), peyik (cemi duyuran, haberci), İznikçi (cemin yapıldığın yerin düzenini sağlayan), bekçi olmak üzere toplam on iki hizmet sahibi tarafından gerçekleştirilen on iki hizmet vardır. Cemler eskiden dergâhlar, meydan evleri gibi yerlerde gerçekleştirilirdi. Kentleşmeyle birlikte cem evleri adı verilen mekânlarda gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Akgül, vd., 2008:71).

Tartışma

İlköğretim 7. sınıf Halk Kültürü programında genel ve bölgesel fıkra tiplerine verilen örneklerde “Öğretmene Not” kısmında “Nasrettin Hoca, Temel, Bektaşî, Kayserili, İncili Çavuş, Bekri Mustafa vb.” birlikte verilmiştir (2007:106). Bektaşî burada öğrencilerin zihninde oluşan ve gülünen unsurlar arasında sıralanmıştır. Fıkralar, başlangıç (sergileme) bölümünden, sonuç (hüküm ve yargı) bölümüne

değin dinleyenin ya da okuyanın zihninde bir metin oluşturmaktadır (Kızıltan, 2010:10). Nitekim Bektaşilik diğer derslerde tasavvufî yorum olarak üzerinde durulurken burada “Bektaşî” fıkraları ile sunulması çelişmektedir. Tasavvufî ve dinî önemi nedeniyle “Bektaşî”nin programdaki bu şekliyle yer aldığı sıralamadan çıkarılması uygun olacaktır.

İlköğretim ve ortaöğretim programlarında Hacı Bektaş Veli, bazı yerlerde “Ahî Evran, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bayram Veli” gibi önemli şahsiyetlerle birlikte zikredilirken bazı yerlerde ise birlikte zikredilmemektedir. Öyle ki; D.K.A.B. (4–8) programı 6. sınıf s. 76 ve 52’de “Ebu Hanife, İmam Maturidi, Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Ahî Evran, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna Celaleddin Rumi”, D.K.A.B. (9–12) programı 9. sınıf s. 48’de “Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş Veli”, Sosyoloji programı s. 69’da “Nasuriddin Tusî, Demiri, İdrisi, Mevlâna, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli”, Türkçe programı (1–5) sayfa 143’de “Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Mimar Sinan, Nasrettin Hoca” birlikte zikredilmiştir. Ancak, 9. sınıf Tarih programı s. 25’te Yunus Emre ve Mevlâna’nın eserlerinde insan sevgisi anlayışına değinilerek Türk İslam düşünürlerinin düşünce hayatına katkıları vurgulanırken Hacı Bektaş Veli’den bahsedilmemiştir. Aynı şekilde Tarih programı 11. sınıf s. 22’de “Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna” gibi düşünürlerinin insan sevgisi anlayışına değinilmiş, Hacı Bektaş Veli zikredilmemiştir.

Ortaöğretim Türk Edebiyatı programı 10. sınıfta XV. yüzyıldan XVI. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı edebiyatı konusunda dinî-tasavvufî Türk şiirinden bahsedilirken bu konunun içeriğinde mutasavvıf şairlere değinilmemiştir. Oysa Oğuz Türkçesinin Anadolu’daki ilk ürünlerinden ilahi, nefes, gazel türleri arasında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik düşüncesini içeren örneklere de yer verilmesi konuyu pekiştirecek ve zenginleştirecektir. Örneğin 6. sınıf D.K.A.B. ders kitabında (Şahinbaş, 2009:120) bahsedildiği üzere Hacı Bektaş Veli’nin eseri olan Makâlât’tan nefes örnekleri verilebilir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf programında yer alan “Din ve Kültür” öğrenme alanında “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin 1., 2. ve 3. kazanımı ile “İpek Yolunda Türkler” ünitesi ilişkilendirilmesi (2006:52) yönergesi ile ilgili olarak 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 5. ünite adı geçen konu incelenmiş, ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

Tarih programı 9. sınıfta “Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna” gibi düşünürlerinin insan sevgisi anlayışına değinilirken Hacı Bektaş Veli zikredilmemiştir. “Yolumuz, ilim, irfan ve insanlık sevgisi üzerine kurulmuştur” diyen Hacı Bektaş Veli’nin hoşgörü ve insan sevgisine verdiği önem göz önünde bulundurularak programda yer verilmelidir.

Ders kitaplarında konu ile ilgili metinler incelendiğinde mantıksal sıralamanın zaman zaman bozulduğu görülmüştür. Örneğin 9. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 142’de; 1. paragrafta “Horasan diyarından Anadolu’ya gelerek insanlara güzel ahlakı, sevgi ve kardeşlik duygularıyla birlik içinde yaşamayı öğütlemiştir”, 3. paragrafta “Hacı Bektaş Velî, Anadolu’ya gelmeden önce Mekke’ye gitmiş, ardından Necef ve Kerbela’yı ziyaret etmiştir. Hacı Bektaş, Anadolu’da daha önceleri gelip yerleşmiş olan büyük bilginlerle görüşmüş ve yetiştirdiği öğrencileri, her tarafa göndererek sahip olduğu değerlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır” ifadeleri yer almaktadır. 3. paragrafın 1. paragraftan sonra gelmesi akışa daha uygun olacaktır.

12. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s.71’de “Alevîlik-Bektaşîlik Düşüncesi” konulu metinde mantıksal sıralama analiz edildiğinde paragraflar arasındaki bilgi akışında uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Burada paragrafların içeriği; Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesi, tasavvuf, Makâlât’ın tanıtımı, Vilâyetnâme, Buyruklar, tasavvufi yorum, İslam prensipleri, Alevîlik düşüncesinde önemli kavramlar, tasavvufi düşünceye özgü temel prensipler, Alevîlik-Bektaşîlik düşüncesinde ozanlar, Alevîlik-Bektaşîlik, Buyruklarda ibadet konuları, Cebbâr Kulu, Ozan Âşık Veysel olarak takip etmiştir. Bu akışta 5. ve 6. paragrafta Buyruklar’dan bahsedilmiş, 13. ve 14. paragrafta ise ibadet konusuna değinilmekle birlikte “Buyruklar’da ...” şeklinde tekrar Buyruklar konusuna değinilmiştir.

Ders kitaplarında bulunan resim ve fotoğrafların öğrenciler üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Resim ve fotoğraflar öğrencilerin konuyu kavramalarını daha kolay ve zevkli hale getirmekte, kıyaslama ve algılama yetilerini geliştirmektedir. Özellikle öğrencilerin beğeni ve seçim yapmasına olanak veren resimlemeler; güzel-çirkin, iyi-kötü vb. birbirine zıt değerlerinde ayırımına varmalarına, konulara, olaylara ve toplumsal ilişkilere farklı bakış açıları ile bakabilmelerine olanak sağlamaktadır (Kılıç, 2006:27). Bu nedenle Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik ile ilgili bilgilerin kavranması ve öğrenmeyi çabuklaştırması açısından konu ile ilgili ders kitaplarında yer alan görseller incelenmiştir. Ancak Hacı Bektaş Velî ve Bektaşîlik konusunun işlendiği yerlerde yer alan resim ve fotoğrafların sunumuna yeterli önemin verilmediği görülmektedir. Nitekim bazı yerlerde konu ile ilgili verilen fotoğraflar rastgele seçilmiş izlenimi vermektedir. Örneğin 12. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 70’de, “Cem Töreni” başlıklı metnin sağ tarafında yer alan fotoğrafın “cem törenini” yansıttığı söylenememektedir. Ayrıca bazı bölümlerde görseller öğrencilerin resim ya da fotoğraf üzerindeki çalışmalarla ilgili sorularına yanıt bulabilecekleri şekilde düzenlenmemiştir. Örneğin Felsefe ders kitabında Hacı Bektaş Velî temsili resmi metinle aynı sayfaya değil sonraki sayfaya yerleştirilmiştir.

Resimler/fotoğraflar hususunda ders kitaplarında şunlar yer almaktadır: 9. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s.59'da Hacı Bektaş Velî temsili resmi, 6. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 120'de (Şahinbaş, 2009) Hacı Bektaş Velî Cami ve Türbesi/Hacıbektaş Nevşehir (fotoğraf), 6. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s.142'de (Akgül, vd., 2009) Hacı Bektaş Velî temsili resmi, s. 143'de (Akgül, vd., 2009), Hacı Bektaş Velî Külliyesi-Nevşehir (fotoğraf), 12. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 68'de Hacı Bektaş Velî Külliyesi-Nevşehir (fotoğraf), s. 69'da Pir Sultan Abdal Heykeli (fotoğraf), s. 70'de cem töreni (fotoğraf) (Akgül, vd., 2008:68-70), Felsefe ders kitabı kapağında Hacı Bektaş Velî temsili resmi, 78. sayfasında ise Hacı Bektaş Velî temsili resmi bulunmaktadır (Kale, 2009).

Araştırmamızda metinlerde geçen kavramların anlamlarının yeterli şekilde verilmediği görülmektedir. Nitekim 12. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 68'de konu ile ilgili kavramların tamamının metin içindeki karşılıkları verilmemiştir. Bazı kavramların anlamları ise kitabın arkasında yer alan "sözlük" kısmında verilmiştir. Mesela, "deyiş, nefes, üç sünnet yedi farz, muharrem orucu, dede, hacib, cem, rehber, gözcü, çerağcı, saka-ibrikar, sofracı, kurbanacı, semahcı, peyik, iznikci, on iki hizmet" kavramlarının anlamları kitapta verilmemiştir. Ancak, mürebbi; eğitici erkek (s.121), musahip; sohbet, arkadaşlık eden kimse (s.121), pir: bir tarikat veya sanatın kurucusu (s.121), talip: tasavvufu bir yorumu benimsemek isteyen kimse (s.122), semah; Alevî-Bektaşî topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde uygulanan tören nitelikli oyun (s.121), düvaz imam: konusu on iki imamı övmek olan ve Alevî-Bektaşî ayinlerinde okunan nefes (s.119) olarak tanımlanmıştır (Akgül, vd., 2008). Bu eksik kavramlarda görüldüğü üzere kitaplardaki sözlük kısımlarına metin içinde geçen kavramların açıklamaları eklenmelidir. Ayrıca öğrencilerin mevcut bilgilerini kendilerine göre yapılandırmalarını sağlayacak konu ile ilgili kavram haritaları, bilgi şemaları, alıştırma, çalışma yaprakları bulunmamaktadır. Bunların hazırlanması ve çalışma yapraklarına eklenmesi öğrencilerin konu ile ilgili düşüncelerini örgütlemelerine yardımcı olacaktır. Ders kitaplarında ya da çalışma kitaplarında konu ile ilgili kavramların yer aldığı bir bulmaca eklenmesi de öğrenenlerin etkinliklerle öğrenmelerini kolaylaştıracaktır.

Öğrenciler ilk karşılaştıkları sözcükleri ya da teknik terimleri bağımsız bir sözlüğe bakmak yerine kısa yoldan öğrenmeyi tercih etmektedirler. Kitap sonunda yer alan sözlükler bu konuda yararlı çalışmalardır. Metinlerde ya da metinlerle ilgili bölümlerde konu ile ilgili kavramların temsil ettikleri anlamın verilmesi öğrencilerin konu hakkında genel ve özel bilgileri daha doğru ve kolay algılamalarına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle konu ile ilgili sınıf düzeylerine uygun resimli sözcüklerin tasarlanması, resimlerin ve fotoğrafların açıklayıcı olarak yer almaları gerekmektedir (Bangir, 2008:126).

Ders kitaplarında Hacı Bektaş Velî ile ilgili örnek olaya, ya da menkıbeye rastlanmamıştır. Oysa metinlerde yer alan soyut anlamlı sözcüklerin veya sözcük gruplarının anlamlarını sezdirici, ana fikri destekleyici, ön bilgiler üzerine yeni bilgilerin inşa edilmesini sağlayıcı, ilgili birimlerde farklı ve güçlü etkiler oluşturacak örnek olaylar ya da menkıbeler verilmesi yararlı olacaktır.

Sosyal Bilgiler, D.K.A.B. ve Tarih kitaplarında ahilik ve yeniçeri ocağı ile Hacı Bektaş Velî-Bektaşılık ilişkisini içeren çok az bilgi mevcuttur. Nitekim 12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabı s. 72’de ahilik konusu işlenmiş Hacı Bektaş Velî’ye ve Bektaşılık düşüncesine yer verilmemiştir.

7. sınıf D.K.A.B. ders kitabı ve programında ve Türkçe (6–8) programında Hacı Bektaş Velî konusuna değinen herhangi hususa rastlanmamıştır.

8. sınıf D.K.A.B. ders kitabı s. 97’de “Tasavvufi Yorumlar” başlığı altında tasavvuf önderleri sıralanmış ancak önderler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Hacı Bektaş Velî’nin ise sadece ismi zikredilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında 10 öğretim programı ve 34 ders kitabı incelenmiştir. Taranan 34 kitaptan 9’unda (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (6, 8, 9, 10, 11, 12), Felsefe, Sosyal Bilgiler (7), 10 programdan ise 7’sinde (Türkçe (1–5), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (6, 8), Halk Kültürü (7–8), Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9–12), Felsefe, Sosyoloji ve Türk Edebiyatı (10) konuyla ilgili bilgiye ulaşılmıştır. Bu kitap ve programlardaki bilgilerin çoğunluğunu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi program ve ders kitapları teşkil etmektedir. Hacı Bektaş Velî ve Bektaşiliğin dini–tasavvufi öneminin yanı sıra sosyal, kültürel, edebî ve tarihî yönleri de dikkate alınarak bu konuya diğer derslerde de yer verilmesi veya verilen bilgilerin artırılması gerekmektedir.

Hacı Bektaş Velî-Bektaşiliğe ait bilgiler ders kitaplarında; hayatı, Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslam’ın yayılması, ahilik, yeniçeri ocağı, sözleri, eserlerinden alıntılar, Alevilik-Bektaşılık ile ilgili kavram ve deyimler, tasavvufi yorumlar, felsefe, inanç ve öğretileri, nefes, Alevî-Bektaşî şairleri, Alevî Bektaşî kültüründe ehlibeyt sevgisi, cem töreni konuları çerçevesinde yer almaktadır.

İlköğretim 7. sınıf Halk Kültürü programında “Nasrettin Hoca, Temel, Bektaşî, Kayserili, İncili Çavuş, Bekri Mustafa vb.” birlikte verilmiştir. Bektaşiliğin tasavvufî ve dinî önemi nedeniyle programdan bu şekilde yer alan sıralamadan çıkarılması uygun olacaktır.

Tarih programı 9. sınıfta “Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Mevlâna” gibi düşünürlerinin insan sevgisi anlayışına değinilirken Hacı Bektaş Velî zikredilmemiştir. Hacı Bektaş Velî'nin hoşgörü ve insan sevgisine verdiği önem göz önünde bulundurularak programda yer verilmelidir.

10. sınıf Türk Edebiyatı programında XV. yüzyıldan XVI. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı edebiyatı konusunda mutasavvıf şairlere değinilmemiştir. Oğuz Türkçesinin Anadolu'daki ilk ürünlerinden ilahi, nefes, gazel türleri arasında Hacı Bektaş Velî ve Bektaşılık düşüncesini içeren örneklerle yer verilmemiştir, ilgili kısımlara nefes türleri eklenerek konu zenginleştirilmelidir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf programında yer alan “Din ve Kültür” öğrenme alanında “İslamiyet ve Türkler” ünitesinin 1., 2. ve 3. kazanımı ile “İpek Yolunda Türkler” ünitesi ilişkilendirilmesi yönergesi ile ilgili olarak 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 5. ünite de adı geçen konu incelenmiş, ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

Araştırmamızda metinlerde geçen konu ile ilgili kavramların anlamlarının yeterli şekilde verilmediği görülmektedir. Metin içinde yer alan kavramların anlamları metinle aynı sayfaya veya kitapların sözlük kısımlarına eklenmelidir.

Öğrencilerin mevcut bilgilerini kendilerine göre yapılandırmalarını sağlayacak konu ile ilgili kavram haritaları, bilgi şemaları, alıştırma, çalışma yaprakları bulunmamaktadır. Ders ya da çalışma kitaplarına konu kavram haritaları, bilgi şemaları, bulmacaların konulması kavramların yerleşmesine yardımcı olacaktır.

Ders kitaplarında Hacı Bektaş Velî ile ilgili örnek olaya ya da menkıbeye rastlanmamıştır. İlgili birimlere farklı ve güçlü etkiler oluşturacak örnek olaylar ya da menkıbeler verilmesi yararlı olacaktır.

Sosyal Bilgiler, D.K.A.B., ve Tarih kitaplarında ahilik, yeniçeri ocağı ve Hacı Bektaş Velî-Bektaşılık ilişkisini içeren bilgiler yeterli değildir. Hacı Bektaş Velî ve Bektaşiliğin yeniçeri ocağı ve ahilik için önemi açıklanmalı ve açıklayıcı bilgiler artırılmalıdır.

7. sınıf D.K.A.B. ders kitabı ve programında ve Türkçe (6–8) programında Hacı Bektaş Velî konusuna değinen herhangi husus yer almamaktadır.

8. sınıf D.K.A.B. “Tasavvufî Yorumlar” başlığı altında tasavvuf önderleri sıralanmış ancak önderler hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Hacı Bektaş Velî'nin ise sadece ismi zikredilmiştir.

Ders kitaplarında yer alan metinlerin içeriğinde mantıksal sıralamanın zaman zaman bozulduğu görülmüştür. Metinlerdeki akışın belli bir mantıksal sıralamaya göre düzenlenmesine dikkat edilmelidir.

Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik konusunun işlendiği yerlerde sunulan resim ve fotoğrafların sunumuna yeterli önemin verilmediği görülmektedir. Konu ile ilgili resim ve fotoğraflar, öğrenenlerin metinlerle ya da resim-fotoğraf üzerindeki çalışmalarla ilgili sorularına yanıt bulabilecekleri şekilde düzenlenmelidir.

Ders kitaplarında hep aynı resimden yararlanmak yerine farklı resim ve fotoğraflara da yer verilmez. Ayrıca resim ve fotoğraflar konuyu daha açıklayıcı ve somutlaştırıcı olacak şekilde seçilmeli ve bunların metinle aynı sayfada olmasına özen gösterilmelidir.

Kaynakça

- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇATAL, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, EKŞİ, Ahmet, KARA, Ahmet, KOÇ, Eyüp, ÖZBAY, Ekrem, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit ve YILDIRIM, Ramazan (2008). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 12, MEB, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet, ALBAYRAK, Abdullah, ÇİFTÇİ, Turgut, KOÇ, Eyüp, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit, YILDIRIM, Ramazan, ÇATAL, Abdullah, KARA, Ahmet, ÖZBAY, Ekrem ve ŞİMŞEKÇAKAN, Musa (2009). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6. Sınıf, MEB, İstanbul.
- BALCI, Mahmut, ÇİFTÇİ, Turgut, KARAÇOBAN, Ahmet, PAÇA, Hüseyin, TÜRKER, Ali Sacit ve YILDIZ, Muharrem (2008). Ortaöğretim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11, MEB, İstanbul.
- BANGİR, Gülgün Alpan (2008). “Ders Kitaplarındaki Metin Tasarımı”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Kış, 6 (1), 107–134.
- BİLGİLİ, Ali Sinan ve BEŞE, Ahmet (2009). “Hacı Bektash-i Veli’s Son: Pir Saltuk Zaviye Foundation in Iran”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı: 50, 37-56.
- DEMİRTAŞ, Kenan ve ÖZDEMİR, Murat (2009). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 8, İlke Basım Yay., Ankara.
- EKŞİ, Ahmet, GÖKDOĞAN, Semra, YILDIRIM, Ramazan, YILMAZ, Ömer ve KOÇ, Eyüp (2008). Ortaöğretim, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 9, MEB, İstanbul.
- Felsefe Dersi Öğretim Programı (2009). T.C Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, MEB, Ankara.
- IŞIK, Metin, AKDAĞ, Mustafa ve TÜRK, M. Sezai (2010). “Türk Toplumunda Hacı Bektaş Veli Algısı Üzerine Bir Çalışma”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 55, 173–192.

- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu (2006). Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, Ankara.
- İlköğretim Halk Kültürü (7. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (2007). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- İlköğretim Halk Kültürü (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (2008). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar) (2009). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi, Ankara.
- KALE, Nesrin (2009). Lise Felsefe, MEB, Ankara.
- KILIÇ, Ali (2006). “İlköğretim Ders Kitaplarındaki Resimlemelerin Çocuğun Görsel Sanat Eğitimine Katkıları”, *Ondokuz Mayıs Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 24-29.
- KIZILTAN, Nalân (2010). “Fıkra Metinlerinin Kız ve Erkek Çocuklar Tarafından Algılanışı”, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/27/759/9643.pdf, 25.10.1010.
- OKUR, Yasemin, GENÇ, İlhan, ÖZCAN, Tuğrul YURTBAY, Mevlüt, SEVER, Akın (2009). Tarih 9, Devlet Kitapları, İstanbul.
- Orta Öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2005), Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, MEB, Ankara.
- Ortaöğretim 11. Sınıf Tarih Dersi Programı (2009). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Programı (2007). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Ortaöğretim Sosyoloji Dersi Öğretim Programı (2009). Sosyoloji T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- POLAT, Mecit Mümin, KAYA, Niyazi, KOYUNCU, Miyase ve ÖZCAN, Adem (2009). Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı, Devlet Kitapları, Ankara.
- ŞAHİNBAŞ, Mehmet (2009). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı 6, Tuna Matbaacılık, Ankara.
- TATAR, Taner ve DÖNMEZ, Mehmet (2008). “Zihniyet ve İktisat İlişkisi Çerçevesinde Ahilik Kurumu”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 194-202.
- TURAN, Ahmet ve YILDIZ, Harun (2010). “Tarihten Günümüze Anadolu Aleviliği”, http://dergi.samsunilahiyat.com/Makaleler/1775019518_20082701034.pdf, 25.10.2010.
- YARDIMCI, Mehmet (2010). “Hacı Bektaş’tan Manevi Etki ile Âşıklığa Ulaşan Mahlas Alan Âşıklar ve Âşıkların Dilinde Hacı Bektaş Sevgisi”, http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/yardimci_07.pdf

Kısaltmalar Listesi

D.K.A.B.: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Sd: Sınıf düzeyi

M.E.G.S.B Yay., Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları

T.C. MEB Yay.: Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Prg.: Programı

vd. : ve diğerleri

Yay.: Yayınları